

Косова Т.Д.

доктор економічних наук, професор,
професор кафедри фінансів, обліку та оподаткування,
Державний університет «Київський авіаційний інститут»
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1859-0542>

Курганський А.С.

аспірант,
Державний університет «Київський авіаційний інститут»
ORCID: <https://orcid.org/0009-0004-7476-8968>

Kosova Tetiana, Kurhanskyi Anton
State University "Kyiv Aviation Institute"

МЕХАНІЗМИ ФІНАНСОВОЇ РЕСТРУКТУРИЗАЦІЇ КРЕДИТНОЇ ЗАБОРГОВАНОСТІ КЛІЄНТІВ БАНКІВСЬКИХ УСТАНОВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

MECHANISMS FOR FINANCIAL RESTRUCTURING OF CREDIT DEBT OF BANKING INSTITUTION CLIENTS UNDER MARTIAL LAW

У статті показано, що у перші дні повномасштабного вторгнення рф у нашу країну у 2022 році НБУ вжив ряд заходів для захисту банківської системи від військово-політичних і економічних шоків. Вагоме місце серед них посідає прийняття Правил роботи банків у зв'язку з введенням в Україні воєнного стану, які ґрунтувалися на антикризових послабленнях для збереження ліквідності та кредитної активності банків. Систематизовано основні регуляторні зміни, які вносилися у Правила протягом 2023–2025 років. Сучасну модель регулювання банківських установ ідентифіковано як гібридну, оскільки НБУ поступово відмовляється від антикризових послаблень на користь пруденційних норм нагляду. Доведено, що політика поступового згортання тимчасових воєнних послаблень супроводжується одночасним збереженням гнучких механізмів підтримки платоспроможних позичальників. З'ясовано, що в умовах воєнного стану використання механізмів фінансової реструктуризації дозволяє створити передумови для переходу від кризового режиму до поетапного відновлення стандартних регуляторних практик на банківському ринку.

Ключові слова: механізми, фінансова реструктуризація, кредитна заборгованість, клієнти, банківські установи, воєнний стан.

It is shown that in the first days of the full-scale invasion of the Russian Federation into our country in 2022, the NBU took a few measures to protect the banking system from military-political and economic shocks. A significant place among them is occupied by the adoption of the Rules for the Operation of Banks in connection with the introduction of martial law in Ukraine, which were based on anti-crisis relaxations to preserve the liquidity and credit activity of banks. During 2023–2025, the Rules were repeatedly amended to adequately and timely reflect the state of the loan portfolio, the level of credit risks, and the liquidity of borrowers. The main regulatory changes related to the change of location of banking institutions without compliance with formalities during martial law and 30 days after its end have been systematized; temporary suspension of the activities of units in the combat zone / occupied territories without time limits; clarification of signs of default; non-inclusion of default on loans arising from martial law for adjusting the debtor's class; conducting long-term restructuring without transferring the debtor to the non-performing assets department; using valuation judgments when determining the value of collateral and revaluation of assets. The current model of regulation of banking institutions has been identified as hybrid, as the NBU is gradually abandoning anti-crisis relaxations in favor of prudential supervisory norms used before the introduction of martial law. It is argued that the change in the model is reflected in the return to stress testing mechanisms, asset verification, and the development of Business Recovery Plans. It is proven that the policy of gradually winding down

temporary war relief is accompanied by the simultaneous preservation of flexible mechanisms to support solvent borrowers. It is shown that the regulatory innovations of 2025 indicate a gradual return of the NBU to systematic monitoring of credit risk while maintaining adaptive restructuring mechanisms to provide debtors with the opportunity to restore financial stability. It has been found that under martial law, the economic essence of financial restructuring changes, which is not only a crisis response tool, but also an element of post-war economic recovery. The use of its mechanisms allows creating the prerequisites for the transition from the crisis regime to the gradual restoration of standard regulatory practices in the banking market.

Keywords: mechanisms, financial restructuring, credit debt, clients, banking institutions, martial law.

Постановка проблеми. В умовах воєнного стану в Україні проблема неплатоспроможності позичальників – як фізичних, так і юридичних осіб – набула особливої гостроти. Руйнування виробничих потужностей, скорочення ділової активності, втрата робочих місць і зниження доходів населення істотно вплинули на якість кредитних портфелів банківських установ. У цих умовах механізми фінансової реструктуризації кредитної заборгованості стають ключовим інструментом підтримки стабільності банківської системи та збереження платоспроможності клієнтів. Актуальність теми зумовлена необхідністю забезпечення балансу між інтересами кредиторів і боржників, запобігання зростанню частки проблемних активів (NPL), а також підтримки ліквідності та довіри до фінансового сектору. В умовах війни банки змушені застосовувати гнучкі підходи до управління кредитними ризиками – зокрема, відстрочки платежів, реструктуризацію графіків погашення, пролонгацію договорів, зниження процентних ставок або часткове списання боргу. Крім того, державні програми підтримки, такі як кредитні канікули, пільгові позики, гарантії уряду та ініціативи НБУ щодо регуляторного пом'якшення, відіграють суттєву роль у створенні сприятливих умов для реалізації механізмів реструктуризації. Від ефективності цих механізмів залежить не лише фінансова стійкість банків, а й економічна безпека держави загалом.

Таким чином, дослідження механізмів фінансової реструктуризації кредитної заборгованості є надзвичайно актуальним у сучасних реаліях, адже воно сприяє розробці практичних інструментів антикризового управління, формуванню нових підходів до кредитної політики банків та підтримці відновлення економіки України в післявоєнний період.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання функціонування кредитного ринку в умовах воєнного стану знаходяться у полі уваги багатьох учених.

Озерчук О. В., Клименко К. В. [1, с. 80] відзначають, що функціонування небанківських фінансово-кредитних установ (НФКУ) в Україні в умовах воєнного стану характеризується адаптацією до нових викликів, посиленням

регулюванням з боку Національного банку України (НБУ) та зміною попиту на їхні послуги. Основні особливості полягають у значній невизначеності, появі нових факторів ризику та адаптації регуляторних вимог НБУ. Банківське кредитування бізнесу в Україні в умовах воєнного стану, як зауважують Пріхно І. М., Частоколенко І. П. [2, с. 123], характеризується поєднанням значних ризиків та активної державної підтримки, спрямованої на підтримку критичних галузей економіки та відновлення. На підставі узагальнення і критичної оцінки показників Дробязко А. О., Камінська О. С., Борщук О. С. [3, с. 106] довели, що воєнний стан суттєво вплинув на кредитний портфель українських банків, спричинивши значні зміни в його обсязі, структурі та якості. Ці зміни стали наслідком підвищених ризиків, макроекономічної нестабільності та адаптації банківської системи до нових умов функціонування. Андрушак Є. М., Дропа Я. Б., Остасюк Т. О. [4] також доходять висновку, що аналіз ризику кредитного портфеля банків України в умовах воєнного стану свідчить про його високу вразливість, що вимагає від банків та регулятора постійної адаптації та впровадження спеціальних заходів.

Погоджуємося з Дзюблюк О. [5, с. 19], що основні проблеми активізації банківського кредитування реального сектору економіки в умовах воєнного стану включають високі ризики, пов'язані з війною, зниження платоспроможності бізнесу, труднощі з оцінкою заставного майна та бюрократичні перепони, попри державну підтримку через програми пільгового кредитування. Порушення рівноваги на грошово-кредитному ринку призводить до зростання інфляції, яка в умовах воєнного стану має багатогранний і переважно негативний вплив на процес кредитування в Україні. Боднар О. А., Снідко Є. А. [6, с. 7] акцентують увагу на тому, що інфляція створює додаткові ризики та ускладнює доступ бізнесу та населення до фінансових ресурсів. Блащук-Дев'яткіна Н. З., Біда М. С. [7, с. 180] звертають увагу на те, що воєнний стан справив руйнівний, але неоднозначний вплив на кредитний ринок України. Це призвело як до значних проблем, так і до необхідної адаптації та появи нових механізмів

підтримки. Загальна оцінка впливу включає різке зростання ризиків, зміну державного регулювання та трансформацію попиту й пропозиції кредитних коштів. Ряд авторів досліджує проблеми функціонування окремих сегментів кредитного ринку у кризових умовах.

Павелко О. В., Мазурець А. І. [8, с. 217] наголошує на тому, що кредитування банками суб'єктів господарювання (бізнесу) в умовах воєнного стану в Україні є критично важливим інструментом підтримки економіки, який функціонує в умовах значних викликів та за активної участі держави. Банківське споживче кредитування в умовах воєнного стану в Україні демонструє тенденції до поступового відновлення після різкого падіння на початку повномасштабного вторгнення, але, як зазначають Деркач Ю. Б., Заєць Д. В. [9, с. 51], залишається під впливом значних ризиків та невизначеності.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Високо оцінюючи науковий доробок зазначених вище авторів, слід визнати, що потребують уточнення питання фінансової реструктуризації кредитної заборгованості клієнтів в умовах воєнного стану в частині розробки ефективних інструментів антикризового управління для банків та формування нових підходів до кредитної політики в інтересах забезпечення стійкого функціонування фінансової системи України.

Мета статті. Головною метою цієї роботи є розробка рекомендацій з адаптації механізмів фінансової реструктуризації кредитної заборгованості клієнтів банківських установ до умов воєнного стану.

Виклад основного матеріалу дослідження. В умовах воєнного стану механізми реструктуризації кредитної заборгованості стають критично важливими з кількох причин: з одного боку, вони допомагають боржникам, які через війну тимчасово втратили доходи, уникнути дефолтів чи масового невиконання зобов'язань; з іншого боку, використання ефективної реструктуризації сприяє запобіганню накопиченню токсичних активів у банках та підтриманню платоспроможності фінансових установ. Крім того, держава і регулятор мають підтримувати баланс між інтересами кредиторів і боржників в екстремальних умовах для забезпечення фінансової стійкості та сприяння економічному відновленню. Зростання невизначеності зовнішнього середовища, збільшення ризиків, зменшення ліквідності позичальників в умовах воєнного стану призводить до того, що традиційні моделі кредитування та врегулювання заборгованості, які використовувалися в мирних умовах, не діють ефективно через зміну реальності. На думку Стешенко О. Д.,

Іваник І. М. [10, с. 25] визначення кредитного ризику в умовах воєнного стану набуває особливих рис, що відрізняються від стандартних мирних процедур. Відтак банкам доводиться впроваджувати гнучкі підходи до реструктуризації у формі відстрочки платежів, пролонгації договорів, корекції процентних ставок та графіків погашення.

В умовах воєнного стану Національний банк України запровадив низку нормативних рішень, спрямованих на підтримання стабільності банківської системи та мінімізацію ризиків неплатоспроможності позичальників. Ключовим актом регулятора залишається Постанова Правління НБУ від 24 лютого 2022 року № 18 «Про роботу банківської системи в період запровадження воєнного стану» [11] (далі – Постанова №18), прийнята відповідно до Законів України «Про Національний банк України», «Про банки і банківську діяльність», «Про правовий режим воєнного стану». У перші дні повномасштабного вторгнення РФ у нашу країну НБУ прийняв Постанову «Про деякі питання діяльності банків України та банківських груп» від 25.02.2022 № 23 [12] (далі – Постанова № 23) з метою забезпечення стабільності банківської системи та підтримки економічної діяльності в умовах війни, надання банкам гнучкості у роботі з кредитами та активами для уникнення масового дефолту і упередження паралізації кредитування. Зазначеною Постановою затверджено Правила роботи банків у зв'язку з введенням в Україні воєнного стану (далі – Правила). Цей документ визначає особливий порядок застосування банками України вимог нормативних актів НБУ під час воєнного стану з метою зменшення адміністративного та регуляторного тиску на банки й створення умов для підтримки платоспроможності клієнтів. Акцент робиться на Положення про визначення банками України розміру кредитного ризику за активними банківськими операціями від 30.06.2016 № 351 [13].

Постанова № 23 фактично вводила «воєнний режим регулювання банків», який дозволяв їм тимчасово відходити від частини стандартних правил для підтримки бізнесу і населення. Банки отримали можливість видавати кредит без повного дотримання звичайних процедур ризик-менеджменту, якщо він йде на підтримку критично важливого бізнесу (енергетика, виробництво, медицина тощо), або забезпечений нестандартними активами (обладнання, техніка). За кредитами на придбання обладнання/устаткування банки отримали право у якості забезпечення приймати право довірчої власності на обладнання (коефіцієнт ліквідності 0,9); заставу обладнання (коефіцієнт ліквідності 0,75). Це позитивно вплинуло на

забезпечення зворотності кредиту, оскільки у разі його неповернення банк мав змогу реалізувати активи з більш гнучкими умовами оцінки застави. Банки отримали право застосовувати довгострокову реструктуризацію без передачі боржників до підрозділу непрацюючих активів (НПА) з 24.02.2022 до 31.12.2025. Це дозволило не маркувати боржника як проблемного, якщо затримки його платежів в обслуговування кредитів обумовлені війною, а не фінансовою неспроможністю, що виникла з фінансово-господарської діяльності. Передбачалось, що на час воєнного стану та обмежений післявоєнний період не будуть застосовуватися деякі формальні вимоги щодо стандартної процедури оцінки ризику кредиту у частині використання даних Кредитного реєстру НБУ.

У період воєнного стану та протягом 30 днів після його припинення банкам було дозволено змінювати місцезнаходження відокремлених підрозділів без дотримання п. 441 Положення про ліцензування банків від 22.12.2018 № 149, а також тимчасово призупиняти діяльність відокремлених підрозділів на територіях активних бойових дій або тимчасово окупованих, без дотримання п. 442. Зазначена норма забезпечує гнучкість у функціонуванні банківських підрозділів у зоні бойових дій та на тимчасово окупованих територіях.

Регулятор рекомендував фінансовим установам активно пропонувати клієнтам-фізичним особам реструктуризацію заборгованості за споживчими кредитами або кредитні канікули. Така практика підкреслює, що реструктуризація – це інструмент не лише банківської політики, але й частина державно-регуляторного реагування на кризу. Прийняття Постанови № 23 мало значний практичний ефект, оскільки його положення забезпечили гнучкість у кредитуванні і банки отримали можливість підтримувати бізнес, що постраждав від війни, без формальних обмежень. Мінімізація кредитних втрат була забезпечена тим, що не всі прострочки кредитів автоматично вважалися дефолтами і відносилися на збитки банків. Завдяки праву на гнучке забезпечення і відстрочення дій щодо проблемних активів банкам удалося зберегти ліквідність. Протягом 2023–2025 років по мірі стабілізації ситуації на банківському ринку НБУ поступово нормалізує регуляторну політику, повертаючись до стандартних вимог оцінки кредитного ризику після періоду тимчасових воєнних послаблень. Правила роботи банків у зв'язку з введенням в Україні воєнного стану неодноразово оновлювалися.

Продовження дії воєнних послаблень для банків з боку НБУ стосуються: механізмів оцінки стійкості та виконання планів відновлення

діяльності; гнучкості у визнанні дефолтів позичальників та застосуванні положень щодо кредитного ризику; особливого порядку врахування забезпечення за кредитами під час обмеженого доступу до державних реєстрів; обмежень розподілу капіталу та виплати дивідендів, що забезпечують збереження капіталізації банків; положень щодо резервування коштів, вилучених унаслідок санкцій та конфіскацій активів резидентів рф; зобов'язань банків забезпечити безперервність роботи в умовах енергетичних ризиків – від резервних джерел живлення до інформування про «чергові відділення»; тимчасового послаблення кадрових та ліцензійних вимог для працівників банків, призваних до лав Збройних Сил України. Ці положення створюють регуляторне підґрунтя для реструктуризації кредитів у період воєнного стану: банки отримують можливість тимчасово не визнавати дефолт боржників, чії фінансові труднощі спричинені збройною агресією рф, а також здійснювати оцінку кредитного ризику з урахуванням прогнозних показників відновлення діяльності позичальників.

Правила роботи банків у зв'язку з введенням в Україні воєнного стану забезпечують гнучкість системи оцінки ризиків; підтримують реструктуризацію боргів без штучного визнання дефолтів; зберігають стабільність банківського капіталу в умовах війни; адаптують вимоги НБУ до фактичних обмежень (недоступність територій, збої в реєстрах тощо). Зміни до Правил (редакції 2023–2025 рр.) сформували нову регуляторну парадигму, орієнтовану на стійкість і поступовий перехід до нормального режиму оцінки кредитного ризику (табл. 1).

НБУ фактично запровадив гібридний режим регулювання, поєднуючи вимоги пруденційного нагляду з антикризовими послабленнями для збереження ліквідності та кредитної активності банків. Одним із ключових елементів регулювання процесів реструктуризації є оновлений підхід НБУ до оцінки фінансового стану боржників – юридичних осіб, визначений у п. 2.11 Правил, який деталізував порядок розрахунку фінансового результату від операційної діяльності до відрахування амортизації (аналог показника EBITDA) та обсягу фінансових витрат боржника, який використовується для визначення співвідношення «прибуток / фінансові витрати» – ключового показника здатності обслуговувати борг (DSCR, debt service coverage ratio).

Фінансовий результат від операційної діяльності до відрахування амортизації визначається банком для кредитів, стосовно яких здійснюється credit review, відповідно до Положення про організацію системи управління

Таблиця 1

Ключові зміни Правил роботи банків у зв'язку з введенням в Україні воєнного стану

№ з/п	Зміна	Зміст	Значення
1	Подовження періоду спеціального режиму до 30 січня 2026 року	Банки до цієї дати можуть визначати клас боржників без використання інформації з Кредитного реєстру НБУ	Зберігає гнучкість оцінки кредитних ризиків, адже не всі позичальники мають актуальні дані у реєстрі через втрату документів, переміщення бізнесу тощо.
2	Заморожування строків перевірок заставного майна	Зупинено відлік періодичності перевірки майна, розташованого на територіях, де тривають бойові дії або окупація	Банки не зобов'язані фізично перевіряти такі застави, щоб не наражати персонал на небезпеку. Поновлення строків перевірок відбудеться після деокупації з відстрочкою у 91 день.
3	Пільговий підхід до реструктуризації боргів	Під час визначення класу боржників банки не застосовують низку ознак високого кредитного ризику, якщо реструктуризація здійснена з 24.02.2022 до 30.09.2025 і зумовлена війною	Основа для "воєнної реструктуризації": боржник може зберегти прийнятний клас ризику, навіть якщо умови кредиту були змінені через втрату доходів унаслідок бойових дій. Після 30.09.2025 нові зміни до таких договорів вже не матимуть пільгового статусу.
4	Уточнення ознак дефолту	Визначено перелік обставин, що свідчать про дефолт позичальника (зокрема, знищення активів, втрата ринків збуту, неможливість сплачувати відсотки тощо).	Ці критерії дозволяють банкам об'єктивно визнавати дефолти, викликані війною, і формувати резерви без надмірного покарання для клієнтів. Зокрема, показник DSCR < 1 (вважається ознакою неплатоспроможності).
5	Збереження довоєнного рейтингу України	Банки під час розрахунку кредитного ризику можуть використовувати рейтинг України станом на 24.02.2022	Це запобігає різкому зростанню резервів через технічне зниження суверенного рейтингу у період війни.
6	Перехідні положення щодо оцінки забезпечення	Банки мають право використовувати судження (judgement-based approach) при оцінці вартості заставного майна та переоцінці активів.	Це спрощує роботу в умовах, коли фізичний огляд або переоцінка майна є неможливими через обмеження доступу чи ризику безпеки.
7	Спрощений підхід до визначення кредитного ризику для малих експозицій	Банки можуть застосовувати "спрощений" підхід, якщо сума експозиції $\leq 0,2\%$ капіталу 1 рівня банку.	Це дозволяє оптимізувати розрахунки для невеликих позик та уникнути надмірного адміністративного навантаження.

Джерело: побудовано за даними [11, 12]

ризиками в банках України та банківських групах від 11.06.2018 №64 (далі – Положення №64) та Положення про організацію процесу управління проблемними активами в банках України від 18.07.2019 № 97 (далі – Положення №97). З початку 2024 року всі банки мали стандартизувати підхід до розрахунку операційного фінансового результату (EBITDA) на основі реальної квартальної/річної звітності клієнтів, а не прогнозних оцінок.

Банк має право припинити визнання дефолту боржника, якщо $DSCR \geq 1$, навіть якщо дефолт було раніше зафіксовано. Це положення є важливим антикризовим інструментом, оскільки дозволяє банкам переглянути

статус позичальника після покращення його операційної діяльності.

Зазначені норми демонструють прагнення НБУ балансувати між ризик-контролем і підтримкою економічної активності. Введення вимоги використовувати звітність за 2023 рік як базову для розрахунків забезпечує уніфікацію підходів до оцінки платоспроможності, прозорість для нагляду НБУ, кращу прогнозованість результатів реструктуризації. Водночас можливість враховувати фактичні або прогнозні показники у разі пошкодження активів у зонах бойових надає банкам гнучкість і соціальну чутливість у роботі з клієнтами. На нормативному рівні банки отримали можливість ухвалювати

рішення про припинення визнання дефолту боржника, якщо одночасно виконуються умови, визначені у п. 167 розділу XVIII Положення №351. Таким чином, відбулося фактичне узгодження воєнних «пільг» із базовими пруденційними вимогами: банк має переконатися у відновленні платоспроможності боржника, що підтверджується фінансовими показниками (зокрема, $DSCR \geq 1$). Зазначені зміни дозволяють «реабілітувати» позичальників, чий дефолт настав через тимчасові воєнні фактори, вони підвищують гнучкість реструктуризацій, надаючи можливість банкам не накопичувати «мертвих» дефолтів у балансі, зменшувати обсяг сформованих резервів і покращувати адекватність капіталу банків.

До 31.10.2023 банки були зобов'язані оновити власні положення щодо управління кредитним ризиком і актуалізувати внутрішньобанківські положення. Йдеться, зокрема, про визначення критеріїв «значного пошкодження» активів позичальника і оцінки спроможності обслуговувати борг, підходів до оцінки суттєвості зменшення доходів, правил визначення достатності даних від боржника. Зазначені норми стимулювали банки перейти від «паперової» до аналітично обґрунтованої системи суджень (judgement-based risk assessment). Вперше у практиці українського банківського нагляду судження банку стало нормативно визнаним інструментом оцінки кредитного ризику. Такі зміни відповідають рекомендаціям Базельського комітету з банківського нагляду (Basel III, Pillar 2).

У 2024 році у Правила було внесено норми, які дозволяли банкам не враховувати низку вимог Положення №351 при розрахунку кредитного ризику за кредитами, наданими позичальникам, майно яких знищене або пошкоджене внаслідок російської агресії відповідно до Закону України від 01.12.2022 №2823-IX «Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких законів України щодо підтримки позичальників, майно яких було знищено або зазнало пошкоджень внаслідок збройної агресії Російської Федерації проти України». Пільговий режим діє на час воєнного стану + 90 днів після його завершення. Зазначена норма є фактично державною підтримкою позичальників, оскільки банки можуть утриматися від зниження класу боржника навіть після визнання дефолту, якщо причини – збройна агресія рф. Вона також забезпечує соціальну стабільність та запобігає «ланцюговим» дефолтам у регіонах, що постраждали від бойових дій. Банки можуть протягом воєнного стану + 365 днів після його завершення не враховувати факт дефолту за кредитом, який підпадає під положення Закону №2823-IX, при коригуванні (пониженні) класу боржника за іншими

активами у багатофакторній оцінці. Зазначена норма фактично продовжує політику тимчасового ігнорування дефолтів, викликаних війною, унеможливорює створення каскадного зниження кредитних класів у портфелі банку, що важливо для стабільності капіталу і ліквідності. Це забезпечує збереження кредитного класу боржника за іншими активами, навіть якщо окремі кредити були визнані проблемними через воєнні обставини.

Спеціальні умови для проектного фінансування, передбачені п. 2.15 Правил, містять низку важливих винятків для банків, які фінансують інфраструктурні, енергетичні та інвестиційні проекти. До них не застосовуються обмеження щодо пропорції внесків ініціатора проекту (пп.15-2 п.5 розд. I Положення №351), якщо ці кошти не кредитного походження. Під час визначення питомої ваги доходу від проекту допускається мінімум 80% від загального доходу протягом усіх етапів реалізації. Можна не застосовувати норму про обов'язкове забезпечення корпоративних прав, якщо кредит покритий безумовними гарантіями держави, міжнародних організацій або Фонду розвитку підприємництва. Для гарантій державних фондів встановлено коефіцієнт ліквідності «1», тобто вони прирівнюються до грошового забезпечення. Банк має право застосовувати багатофакторну модель оцінки кредитного ризику на всіх етапах реалізації проекту. Зазначена норма стимулює відновлення проектного фінансування, зокрема у сфері відбудови критичної інфраструктури; підвищує привабливість державно-гарантованих проектів. Вона узгоджується із загальною стратегією післявоєнного відновлення економіки, визначеної НБУ та Міністерством економіки, довілля та сільського господарства України. Банки мають право протягом воєнного стану + 365 днів після його завершення при розрахунку кредитного ризику за кредитами, виданими після 01.06.2024 на придбання обладнання / устаткування для енергетики та розподіленої генерації, застосовувати підвищені коефіцієнти ліквідності при врахуванні вартості забезпечення (право довірчої власності – 0,9, застава – 0,75). Це стимулює інвестиції в критичну енергетичну інфраструктуру та відновлювану енергетику.

Положення № 97 також містить ряд норм, пов'язаних із воєнним станом. У перехідному періоді 24.02.2022–30.01.2026 Банки не застосовують його вимоги щодо використання даних з Кредитного реєстру НБУ. Банки мають право застосовувати довгострокову реструктуризацію до боржників/контрагентів, які відповідають критеріям п.2 Правил, без передачі заборгованості у підрозділ роботи з НПА. Практичне

значення цієї норми полягає у зменшенні тиску на банки та дозволяє гнучкіше реструктуризувати кредити у воєнний та післявоєнний період. Актуалізація стратегії управління проблемними активами та оперативного плану до 31.12.2025, розробка прогнозів на 2026 рік забезпечує системний підхід до управління проблемними кредитами з урахуванням воєнних та післявоєнних умов. Банки визначають цільовий рівень непрацюючих активів на основі власного судження. З 31.10.2023 і до 90 днів після завершення воєнного стану вони враховують ознаки дефолту (п.2.9 Правил) при визначенні непрацюючих активів, якщо банк не довів, що немає потреби вжити заходів НПА; потенційно проблемних активів, якщо банк довів, що немає потреби вжити заходів НПА. Зазначені норми адаптують підхід до визначення проблемних активів до воєнних реалій, дозволяючи застосувати судження банку. Ознаки дефолту використовуються при визначенні переліку індикаторів раннього попередження (п.70.8), а також права банку не здійснювати супроводження боржника НПА (п.85.1), що забезпечує гнучкість у моніторинзі та супроводі проблемних активів у період війни.

Оцінювання ризиків банківської системи України на основі стрес-тестування стало щорічною практикою з 2018 року, за винятком 2020 та 2022 років, коли його проведення було призупинено через пандемію COVID-19 та повномасштабне вторгнення. У 2023 році оцінку було поновлено з певними особливостями й на основі даних станом на 1 квітня вона засвідчила загальну фінансову стабільність банківської системи, хоча окремі установи продовжували виконувати програми капіталізації чи реструктуризації. У 2024 році додаткове тестування не проводилося, оскільки результати попереднього залишалися актуальними. Відповідно до норм Положення № 64 банки/відповідальні особи мають проводити стрес-тестування ризиків та верифікацію вартості майна з 01.10.2025, актуалізувати внутрішньобанківські / внутрішньогрупові документи до 30.09.2025, що свідчить про системний підхід до оцінки ризиків та внутрішньої документації в банках. Методологію тестування регламентовано рішенням Правління НБУ від 6 травня 2025 року № 156-рш, яке набуло чинності з дати ухвалення. Припущення щодо валютного курсу та інших показників, поданих у згаданому рішенні, не є офіційним прогнозом НБУ.

Протягом 2022–2023 рр. вимоги Положення № 64 не застосовувалися щодо оновлення та подання планів відновлення діяльності банків. У 2024 році банки мали оновити плани, розроблені у 2021 році, з урахуванням стратегії, бізнес-плану та фактичних фінансових показників,

включно зі стрес-тестуванням. Подання планів НБУ мало відбутися не пізніше 01.10.2024. До затвердження оновленого плану Правління/Комітет банку мали поінформувати Раду банку про індикатори відновлення, а банк, у свою чергу, – поінформувати НБУ лише про рішення щодо реалізації варіантів відновлення. Протягом 2025–2026 років має бути проведено оновлення планів для системно важливих банків та інших банків. Такі кроки дозволяють поступово оновлювати плани відновлення з урахуванням воєнного впливу на банки.

З 1 жовтня 2025 року знову вступили у дію ознаки подій дефолту боржника, пов'язані із значними змінами умов кредитних договорів, включаючи реструктуризацію боргів. Разом із тим, ці вимоги не поширюватимуться на реструктуризації, проведені до 30 вересня 2025 року, за умови дотримання правил, встановлених для роботи в умовах воєнного стану. Кредити, реструктуризовані в цей період із використанням довгострокових інструментів, банки можуть не передавати до підрозділу роботи з проблемними активами. З 01.02.2026 буде застосовуватися інформація з Кредитного реєстру НБУ для оцінки ризику боржника, що сприятиме завершенню банками процесів реструктуризації та переходу до роботи з оновленим Кредитним реєстром НБУ версії 2.0. До 31.12.2025 банки мають актуалізувати стратегії управління проблемними активами та операційні плани їх реалізації з подальшим щорічним оновленням. Із 01.02.2026 банки зобов'язані використовувати дані Кредитного реєстру НБУ під час формування списку індикаторів раннього реагування. З 01.10.2025 поновлюються вимоги щодо актуалізації внутрішніх документів із ризик-менеджменту в банках і банківських групах, проведення стрес-тестування фінансових ризиків та верифікації вартості активів. Системно важливі банки та головні організації банківських груп зобов'язані щорічно оновлювати плани відновлення діяльності, враховуючи специфічні та комбіновані сценарії стрес-тестування. Це також стосується ситуацій, які суттєво змінюють умови діяльності банку, починаючи з 2025 року. Інші банки мають оновлювати такі плани раз на два роки, а в разі суттєвих змін у їхній діяльності – з 2025 року.

Висновки і пропозиції.

1. Показано, що у перші дні повномасштабного вторгнення РФ у нашу країну у 2022 році НБУ вжив ряд заходів для захисту банківської системи від військово-політичних і економічних шоків. Вагоме місце серед них посідає прийняття Правил роботи банків у зв'язку з введенням в Україні воєнного стану, які ґрунтувалися на антикризових послабленнях для збереження ліквідності та кредитної активності банків.

Протягом 2023–2025 років у Правила неодноразово вносилися зміни, які адекватно і своєчасно відображали стан кредитного портфеля, рівень кредитних ризиків і ліквідність позичальників.

2. Систематизовано основні регуляторні зміни, які стосувалися зміни місцезнаходження банківських установ без дотримання формальностей в умовах воєнного стану та 30 днів після його завершення; тимчасове призупинення діяльності підрозділів у зоні бойових дій / на окупованих територіях без обмежень строку; уточнення ознак дефолту; неврахування дефолту за кредитами, що виникли внаслідок воєнного стану, для коригування класу боржника; проведення довгострокової реструктуризації без передачі боржника до відділу по роботі з непрацюючими активами; використання оціночних суджень при визначенні вартості заставного майна та переоцінки активів.

3. Сучасну модель регулювання банківських установ ідентифіковано як гібридну, оскільки НБУ поступово відмовляється від антикризових послаблень на користь пруденційних норм нагляду, що використовувалися до введення воєнного стану. Аргументовано, що зміна

моделі виявляється у поверненні до механізмів стрес-тестування, верифікації майна, розробці Планів відновлення діяльності. Доведено, що політика поступового згортання тимчасових воєнних послаблень супроводжується одночасним збереженням гнучких механізмів підтримки платоспроможних позичальників.

4. Показано, що регуляторні новації 2025 року свідчать про поступове повернення НБУ до системного моніторингу кредитного ризику зі збереженням адаптивних механізмів реструктуризації для надання боржникам можливості відновлення фінансової стійкості. З'ясовано, що в умовах воєнного стану змінюється економічна сутність фінансової реструктуризації, яка є не лише інструментом кризового реагування, але і елементом післявоєнного відновлення економіки. Використання її механізмів дозволяє створити передумови для переходу від кризового режиму до поетапного відновлення стандартних регуляторних практик на банківському ринку.

Перспективами подальших досліджень є удосконалення спрощеного підходу до визначення кредитного ризику для малих експозицій в умовах воєнного стану.

Список використаних джерел:

1. Озерчук О. В., Клименко К. В. Особливості функціонування небанківських фінансово-кредитних установ України в умовах дії воєнного стану. *Економіка та держава*. 2022. № 9. С. 77–82.
2. Пріхно І. М., Частокіленко І. П. Банківське кредитування бізнесу в Україні в умовах воєнного стану. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія : Економіка*. 2023. № 28. С. 119–126.
3. Дробязко А. О., Камінська О. С., Борщук О. С. Кредитний портфель українських банків: аналіз впливу воєнного стану. *Фінанси України*. 2023. № 7. С. 99–112.
4. Андрущак Є. М., Дропа Я. Б., Остасюк Т. О. Аналіз ризику кредитного портфеля банків України в умовах воєнного стану. *Ефективна економіка*. 2024. № 1. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2024_1_37
5. Дзюблюк О. Проблеми активізації банківського кредитування реального сектору економіки в умовах воєнного стану. *Вісник економіки*. 2023. Вип. 3. С. 8–25.
6. Боднар О. А., Снідко Є. А. Вплив інфляції на кредитування в умовах воєнного стану. *Modern economics*. 2023. № 41. С. 6–11.
7. Блащук-Дев'яткіна Н. З., Біда М. С. Оцінка впливу воєнного стану на кредитний ринок України. *Молодий вчений*. 2023. № 10. С. 177–182.
8. Павелко О. В., Мазурець А. І. Кредитування банками суб'єктів господарювання в умовах воєнного стану. *Вісник Національного університету водного господарства та природокористування. Економічні науки*. 2024. Вип. 4. С. 212–228.
9. Деркач Ю. Б., Заєць Д. В. Банківське споживче кредитування: тенденції розвитку в умовах воєнного стану. *Науковий вісник Одеського національного економічного університету*. 2025. № 4. С. 46–54.
10. Стешенко О. Д., Іваник І. М. Особливості визначення кредитного ризику в умовах воєнного стану. *Міжнародний науковий журнал «Інтернаука»*. 2023. № 17. С. 23–27.
11. Про роботу банківської системи в період запровадження воєнного стану: Постанова Національного банку України від 24.02.2022 № 18. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0018500-22#Text>
12. Про деякі питання діяльності банків України та банківських груп: Постанова Національного банку України; Правила від 25.02.2022 № 23. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0023500-22#n35>
13. Про затвердження Положення про визначення банками України розміру кредитного ризику за активними банківськими операціями: Постанова Національного банку України від 30.06.2016 № 351. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0351500-16#Text>

References:

1. Ozerchuk O. V., Klymenko K. V. (2022) Osoblyvosti funktsionuvannia nebankivskykh finansovo-kredytnykh ustanov Ukrainy v umovakh dii voiennoho stanu [Features of the functioning of non-bank financial and credit institutions of Ukraine under martial law]. *Ekonomika ta derzhava*, 9, 77–82. [in Ukrainian]
2. Prikhno I. M., Chastokolenko I. P. (2023) Bankivske kredytuvannia biznesu v Ukraini v umovakh voiennoho stanu [Bank lending to businesses in Ukraine under martial law]. *Naukovi zapysky Natsionalnoho universytetu "Ostrozka akademiia". Seriia : Ekonomika*, 28, 119–126. [in Ukrainian]
3. Drobiazko A. O., Kaminska O. S., Borshchuk O. S. (2023) Kredytnyi portfel ukrainskykh bankiv: analiz vplyvu voiennoho stanu [Credit portfolio of Ukrainian banks: analysis of the impact of martial law]. *Finansy Ukrainy*, 7, 99–112. [in Ukrainian]
4. Andrushchak Ye. M., Dropa Ya. B., Ostasiuk T. O. (2024) Analiz ryzyku kredytnoho portfelia bankiv Ukrainy v umovakh voiennoho stanu [Risk analysis of the credit portfolio of Ukrainian banks under martial law]. *Efektivna ekonomika*, 1. Available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2024_1_37 [in Ukrainian]
5. Dziubliuk O. (2023) Problemy aktyvizatsii bankivskoho kredytuvannia realnoho sektoru ekonomiky v umovakh voiennoho stanu [Problems of activating bank lending to the real sector of the economy under martial law]. *Visnyk ekonomiky*, 3, 8–25. [in Ukrainian]
6. Bodnar O. A., Snidko Ye. A. (2023) Vplyv inflatsii na kredytuvannia v umovakh voiennoho stanu [The impact of inflation on lending under martial law]. *Modern economics*, 41, 6–11. [in Ukrainian]
7. Blashchuk-Deviatkina N. Z., Bida M. S. (2023) Otsinka vplyvu voiennoho stanu na kredytnyi rynek Ukrainy [Assessment of the impact of martial law on the credit market of Ukraine]. *Molodyi vchenyi*, 10, 177–182. [in Ukrainian]
8. Pavelko O. V., Mazurets A. I. (2024) Kredytuvannia bankamy subiektiv hospodariuvannia v umovakh voiennoho stanu [Lending by banks to business entities under martial law]. *Visnyk Natsionalnoho universytetu vodnoho hospodarstva ta pryrodokorystuvannia. Ekonomichni nauky*, 4, 212–228. [in Ukrainian]
9. Derkach Yu. B., Zaiets D. V. (2025) Bankivske spozhyvche kredytuvannia: tendentsii rozvytku v umovakh voiennoho stanu [Bank consumer lending: development trends under martial law]. *Naukovyi visnyk Odeskoho natsionalnoho ekonomichnoho universytetu*, 4, 46–54. [in Ukrainian]
10. Steshenko O. D., Ivanyk I. M. (2023) Osoblyvosti vyznachennia kredytnoho ryzyku v umovakh voiennoho stanu [Peculiarities of determining credit risk in martial law conditions]. *Mizhnarodnyi naukovyi zhurnal "Internauka"*, 17, 23–27. [in Ukrainian]
11. Pro robotu bankivskoi systemy v period zaprovadzhennia voiennoho stanu: Postanova Natsionalnoho banku Ukrainy vid 24.02.2022 № 18 [On the operation of the banking system during the period of martial law]. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0018500-22#Text> (accessed 4 November 2025). [in Ukrainian]
12. Pro deiaki pytannia diialnosti bankiv Ukrainy ta bankivskykh hrup: Postanova Natsionalnoho banku Ukrainy; Pravyla vid 25.02.2022 № 23 [On some issues of the activities of Ukrainian banks and banking groups]. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0023500-22#n35> (accessed 5 November 2025). [in Ukrainian]
13. Pro zatverdzhennia Polozhennia pro vyznachennia bankamy Ukrainy rozmiru kredytnoho ryzyku za aktyvnymy bankivskymy operatsiyamy: Postanova Natsionalnoho banku Ukrainy vid 30.06.2016 № 351 [Regulations on determining the amount of credit risk by banks of Ukraine for active banking operations]. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0351500-16#Text> (accessed 6 November 2025). [in Ukrainian]

Стаття надійшла: 07.11.2025

Стаття прийнята: 16.11.2025

Стаття опублікована: 21.11.2025